

Giellaplánen mánáidgárddiin ja skuvllain

Annika Pasanen

Láidehus giellaplánemii

Mánáidgárddi / skuvlla / ossodaga / joavkku giellaplána lea dokumeanta, masa leat čohkkejuvvon sámegiela nannema dáfus deháleamos dieđut, mihtut, bargovuogit ja doaibmabijut. Dan sáhtta gohčodit maiddá giellastrategiijan dahje eará namahusain. Giellaplána lea dárbblaš vai olles ášahusas ja buot bargiin lea oktasaš ipmárdus das, mo ášahusas bargojuvvo sámegielain ja manne válljejuvvojit dihto bargovuogit. Dat lea dehálaš maiddá dan dihte vai mánát ja váhnemat áddejit bargovugiid ja ulbmiliid.

Guovddáš gažaldagat giellaplánemis leat: Makkár lea min gielladilli dál? Makkár dat galggašii leahkit? Makkár bargovugiiguin ja doaibmabijuiguin mii olahit iežamet gielalaš mihtuid?

Giellaplánen lea dárbblaš olles sámeservodagas: ášahusain, bargobáikkiin ja bearrašiin. Sámi mánáidgárddiin ja skuvllain dat lea áibbas guovddášis, jus ulbmilin lea nannet sámegiela sajádaga ja doarjut mánáid produktiivlaš sámegielatvuodá. Produktiivlaš sámegieldáidu mearkkaša dan, ahte mánát sihke áddejit ja ieža geavahit sámegiela aktiivvalaččat, lunddolaš gulahallangiellan. Mánáid produktiivlaš gielladáidu lea dávjá stuorra hástalus, eandalii dain guovlluin, gos sámegielagat leat unnitlogus ja sámegiella sirdása mánáide bearrašiin unnán dahje ii eisege.

Dokumeantan giellaplánat sáhttet leat iešguđetlágánat. Dá lea okta evttohus das, makkár osiid ja fáttáid giellaplána sáhtta sisttisdoallat. Juohke fáttá vuolde leat gažaldagat, mat sáhttet veahkehit plánenbarggus. Dan evttohusas sáhttiibehtet dieđusge váldit juste daid osiid mat leat dehálaččat din ášahussii, guođđit eret dan mii ii leat didjiide dehálaš dahje vejolaš čáđahit ja lasihit osiid mat eai dán evttohusas leat mielde. Giellaplána viidodat ja čiknodat leat áibbas din dárbbuid ja resurssaid duohkin: soaita moadde dahje moaddelot siiddu, ja oalle oppalaš bajit dási plána dahje áibbas detálljadási plána.

Lea ávžžuhahtti, ahte giellaplána ráhkadeamis leat mielde bargit, jodiheaddjit ja olles organisašuvdna. Jus lea vejolaš váldit mielde maiddá bearrašiid ja mánáid, de lea dat hui buorre ja doarju dan jurdaga, ahte sámegiela ovdánahttin lea ášahusaid ja bearrašiid oktasaš viggamuš.

Giellaplána evttohus/ giellastrategiija disposišuvdnaevttohus

1. **Kontaksta, duogáš** Makkár gielalaš kontekstii min bargu gullá? Manne min bargu lea dehálaš ja mo dat nanne sámegiela dili?
 - I. **Min sámegiela oppalaš gielladilli** Makkár lea min giela dilli oppalaččat? Sirdásago dat bearrašiin váhnemiin mánáide? Makkár lea sámegiela dáidu ja geavaheapmi mánáid gaskkas?

- II. **Sámegiela dilli min suohkanis / guovllus / gilis / gávpogis** Makkár lea báikkálaš gielladilli?
2. **Min ásašusa dahje joavkku dálá gielladilli** Makkár dilis mii leat sámegielain dál? Mat leat nanu bealit min barggus, naba dábálaš hástalusat?
 - I. **Mánáidgárdi dahje skuvla organisašuvdnan** Makkár ásašusas ja makkár organisašuvnna oassin mii bargat ja mii lea dan oppalaš gielladilli? Mii lea ásašusa virggálaš giella, gulahallangiella, iešguđet doaaimmaid giella?
 - II. **Ásašusa dahje joavkku bearrašat ja mánát** Makkár lea gielladilli dain bearrašiin, maiguin mii bargat? Bohtetgo mánát jovkui sámegielagin vai sámegiela haga? Makkár lea mánáid gielladáidu ja giellaválljen dál? Makkár hástalusaid mii vásihit mánáid sámegielain?
 - III. **Ásašusa dahje joavkku bargit** Leatgo min bargit buohkat sámegielagat vai leatgo maiddá bargit geat eai hálldaš sámegiela? Leago buot sámegielagiin čálalaš máhttu sámegielas? Mat gielat geavahuvvojit bargiid gaskkas? Leago buohkain diehtu ja máhttu mánáid giellaovdáneami ja gielladiđolaš bargovugiid birra?
 - IV. **Min giellabargu dál dahje dássáži** Man ollu ja man láhkai mii leat bargan dihtomielalaččat sámegielain? Gávdnojitgo mis juo dál plánat, gielalaš prinsihpat, dihto bargovuogit? Leago eaiggádiin dahje bargiin skuvlejupmi dahje gealbbolokten giellafáttáin, leago vásáhus prošeavttain? Leatgo mis juo iežamet buorit geavadat omd. das, mo fidnet mánáid eambbo sámástit?
3. **Min gielalaš mihtut** Makkár galggaši sámegiela dilli min ásašusas dahje joavkkus? Makkár gielladáiddu ja giellaválljema mii sávvat mánáid gaskkas? Makkár galggaši bargiid gielladilli? Maid mii sávvat bearrašiin? Maid mii sávvat olles organisašuvnnas? Leatgo dát mihtut ságastallojuvvon olles organisašuvnna dásis, ovttas bearrašiiguin, ovttas mánáiguin?
4. **Bargovuogit ja doaibmabijut, maiguin mii olahit mihtuideamet** Mo mii galgat bargat vai ollet gielalaš mihtuide? Guorahallat min beaivválaš barggu iešguđet osiid, omd.
 - I. **Mánát** Mo mii áigut bargat mánáiguin vai sii ohppet sámegiela ain buorebut ja geavahišgohtet dan ain eambbo? Mo mii ovdánahttit sin produktiivvalaš sámegiela dáiddu? Mo mii nannet sin sámegiela mánggabealagit? Makkár vugiiguin mii váikkuhit mánáid giellaválljemii nu, ahte sii sámástit maiddá gaskaneaset?
 - II. **Ovttasbargu bearrašiiguin** Makkár vugiiguin mii sáhttit nannet mánáid sámegiela ovttas bearrašiiguin? Leago vejolaš guorahallat juohke máná gielladili ja dárbbuid ovttas váhnemiiguin ja ráhkadit mánáid individuála giellaplánaid? Mo bearrašat besset váikkuhit ja searvat min bargui? Mo bearaš sáhtta doarjut min ja mo mii sáhttit doarjut bearraša máná sámegiela ovdánahttimis?
 - III. **Bargit** Makkár beliide bargit galget giddet fuomášumi vai nagodit ain buorebut bargat sámegillii ja sámegielain? Leago dárbu fállat bargiide giellagáhttendiimmuid, gealbboloktema dahje eará doarjaga? Makkár prinsihpaiguin bargit galget válljet giela gaskaneaset, mánáiguin, organisašuvnna siskkobealde, olggobeale olbmuiguin, váhnemiiguin? Mo ođđa bargit galget oahpistuvvot barggu gielalaš prinsihpaide ja mihtuide?
 - IV. **Čállojuvvon sámegiela oinnolašvuohta, gielladuovdagat** Mo mii sáhttit ain nannet sámegiela oinnolašvuođa ásašusas? Leago vejolaš ovdánahttit gielladuovdagiid ovttas mánáiguin dahje bearrašiiguin?
 - V. **Gielalaš njuolggadusat** Livččego min ásašusas dárbbášlaččat dihtolágán njuolggadusat, rávvagat dahje ávžžuhusat dan olis, mo galgá válljet giela? Sáhttetgo muhtun vuodđoprinsihpat oidnot omd. juo uvssa guoras buohkaide geat lávkejit sisa?
 - VI. **Olles organisašuvdna** Mo sámegiella galgá oidnot, gullot ja nanosmuvvat olles organisašuvnnas? Jus lea mánggagielat ásašus, de mo iešguđet gielaid sajádat galgá

meroštallojuvvot ja mo láchčit doarvái fysalaš saji sámegielat doaimmaide? Leago dárbu láidestit hoavddaid ja eaiggádiid buorebut giellabargui? Makkár doaibmabijuiguin dorvvastuvvojit resurssat sámegielat bargui ja sámegiela ovdánahttimii?

- VII. **Doaimmaid ja bohtosiid jeavddalaš árvoštallan** Mo mii fuolahit das, ahte min giellabargu ovdána ja mihtut ollašuvvet? Makkár vuogádaga dahje reaidduid mii geavahit gielalaš bohtosiid árvoštallamii? Man dávjá dat ferte čađahuvvot ja mo dasa dorvvastuvvojit resurssat?
5. **Konkrehtalaš gielalaš čuolmmaid čoavdin** Makkár konkrehtalaš hástalusat min beaivválaš barggus leat leamaš sámegielain – mánáiguin, bearrašiiguin, organisašuvnnas, bargiid gaskkas? Mo mii sáhttit čoavdit daid? Dása sáhtta maidái čohkket iešguđet konkrehtalaš čuolmmaid dahje hástaleaddji diliid, vaikko eai vel livččege čovdosat daidda.
6. **Plána ollašuhttin ja čuovvolahttin** Makkár áigetávvaliin dát plána galggašii doaibmagoahtit? Gii dahje geat leat ovddasvástádusas plána ollašuhttimis? Makkár resurssat juolluduvvojit plána ollašuhttimii ja doaimmaid árvoštallamii? Mainna láchkai plána beaiváduvvo ja dievasmahttojuvvo?